

KERESZTÉNY ÖNNEVELÉS

„Hogy lehet egy pap ilyen goromba és kapzsi?” — halljuk néha a rosszálló, csodálkozó kérdést. S hozzáfűzik: „Pedig fiatal korában még nagy lelkesedéssel tanította a fiataliságot”. „Legyetek szentek, törjetekek a magasba, ne elégedjétek meg a középszerűséggel” mondogatta tanítványainak.

A családi tanácsadók gyakran elgondolkoznak azok helyzetén, akik az „utolsó szalmaszála” kapaszkodva keresik föl őket fogadóórájukon. Miután a panaszos kiöntötte szívét, a tanácsadó rendszerint felteszi a kérdést: Milyen volt a házastársi viszony az esküvő után, úgy 10—20 évvel ezelőtt? A leggyakoribb válasz: „Hát igen, az első időben elég jól ment még minden, nem hiányzott a szerelem sem, hisz ezért házasodtunk össze. De ma már kibíratatlan a helyzet.” S csak úgy zúdul a vád és keserűség a házastársra. Amikor pedig a tanácsadó azt próbálja megtudni, hogy mit tett a panaszos a kezdeti boldogság megőrzéséért, rendszerint egy csodálkozó tekintet és fejmozdulat a válasz: „Én? Hát éltem rendesen, hoztam a pénzt a házhoz. Mit tehettem volna mást?”

Mindkét példából az derül ki, hogy a vázolt élet másképp is alakulhatott volna; a szép virág ízetlen, férges gyümölcsöt termett.

Mindnyájunkat fenyeget a veszély, hogy helytelen, rossz vágányra csúszhatunk. Az elején még csak apró gyengeségeket engedünk és bocsátunk meg magunknak, s észre sem vesszük, hogy eltávolodtunk az igazi céltól. Amikor rádöbbenünk arra, hogy milyen messzire sodródtunk, már félünk visszakanyarodni, másokat vádolunk balsorsunk miatt. Lehangoltan éldegélünk, azzal vigasztalva önmagunkat, hogy „már megszoktam”, „én már így vagyok”. Nem merünk, nem akarunk megváltozni.

Az ember a másikon keresztül jut el saját énjéhez

A nevelés lényege az erkölcsi értékrendszer s az ennek megfelelő belső magatartások kiformálása, melyek segítségével egyre emberibb és harmonikusabb életet élhetünk a közösségben.

Az élet kezdetén főleg külső hatások teszik lehetővé, hogy felfedezzük és magunkévá tehessek az igazi értékeket és kialakíthassuk a helyes magatartásokat, viselkedésformákat. Ennek éltető gyökere a nevelőinkből (elsősorban szüleinkből) kiáradó szeretet és bizalom volt. Megszületett az a bensőséges kapcsolat, amelyben megnyílt a szívünk szavaik és példájuk befogadására. Martin Buber találóan foglalja össze a nevelés első alapelvét: „Am Du wird der Mensch zum Ich”, vagyis az ember saját énjéhez a másikén keresztül jut el.

A kívülről jövő, másoktól egyengetett nevelés legfőbb célja az, hogy fokozatosan kezünkbe vehessük életünk irányítását, felelősségteljes alakítását, s

képesek legyünk továbbfejlődni az egyre változó feladatok és körülmények között. Tudjuk elmélyíteni és gazdagítani értékrendszerünket, s megszilárdítani a jóra való készséget. Természetesen gyermekkorunkban is aktív tényezői, alanyai voltunk nevelésünknek; együttműködésünk, igenlő válaszaink nélkül semmi eredményt sem válhattak volna ki bennünk a legkiválóbb külső hatások sem. Bizonyos értelemben tehát a gyermek esetében is beszélhetünk önnevelésről.

A szorosabb értelemben vett önnevelés feltételezi, hogy a külső nevelők hatására már kiépült az értékrendszerünk. Eléggé tudatos és tárgyilagos énkép alakult ki bennünk, túljutottunk a kiforratlan, zavaros szakaszon, amelyben még kielégületlen ösztönök és vágyak uralták szívünket, s azok kapcsolak a világhoz. Felismertük saját képességeinket, erőforrásainkat, és elismertük, hogy vannak hozzánk hasonló, de egyszersmind a mi érdekeinktől független, maradandó értékek: embertársaink. Felfedeztük, hogy a valódi boldogság ezen a földön „távolságot”, lemondást is követel, s átéljük, hogy az igazi szeretet kölcsönösséget tételez fel és teremt.

A felnőtt önnevelése elsősorban nem külső befolyások ösztönzéséből ered. Legalábbis nem ettől kellene függnie. Ugyanakkor azonban nem nélkülözheti a „másik” énjét. A „te” sem hiányozhat életéből. A „te” központi érték marad minden nevelésnél, mert a felnőtt személy is csak a másik énjén keresztül, annak a hozzájárulásával képes kikerülni a köldöknézés veszélyét s buktatóit.

A keresztény hit gazdag, fölülmúlhatatlan és kimeríthetetlen távlatokat nyit meg az önnevelés terén. Mindenekelőtt feltárja azt, hogy a végtelenül szerető Másik, az isteni Te mindent meghaladó mértékben sugározza felénk melegét. Az Atya megteremtette a „külső és mégis legbensőbb” kapcsolatot, amelyik alapfeltétele emberi létünk kiteljesedésének: amíg ezen a világon vagyunk, „fölkelti napját jókra is, gonoszokra is” (Mt 5,45), szeret mindannyiunkat, megkülönböztetés nélkül és személyesen.

Amint a gyermek helyes fejlődésének sarkköve a szülői szeretet megtapasztalása, ugyanúgy alkotja a felnőtt erkölcsi növekedésének forrását az az átélés, hogy Isten személyesen szeret és bízik bennem. Ez a boldogító igazság minden megtérés és lelki haladás kiindulópontja. A keresztény önnevelés elengedhetetlen feltétele tehát, hogy az ember egyre mélyebb és közvetlenebb kapcsolatot tartson Istennel. Engedje lelkébe áradni szeretetét! Ezért fordul az Atyához, szemléli Őt, hallgatja Szavát. Benne és rajta keresztül ismerheti fel embervoltunk legmélyebb és leggazdagabb rétegeit. Ellenállhatatlanul vonzódik hozzá, siet feléje, s ebben a szeretet-vonzásban meri önmagát Őneki adni, s mindenkinek, akit Ő szeret. Igen sok felnőtt lemaradt saját énjének a felismerésében, nem neveli önmagát, mert nem meri átadni, kiszolgáltatni énjét az örök Másik szeretetének.

A gyakorlatban három lépést kell megtennie a felnőtt kereszténynek, hogy a Másikon keresztül saját énjére találjon. Az ima az Istennel való találkozás kapcsa. Elengedhetetlen tehát a keresztény önnevelésében. Az Atyával való

kapcsolat átélése bizalmat és erőt fakaszt. Nem az a döntő, hogy szóbeli, elmélikedő vagy szemlélődő imaformában fordul-e az ember az Isten felé; a lényeg az, hogy találkozzék vele.

S hogy ebbe a kapcsolatba se csússzon bele az emberre annyira jellemző önkivetítés (projekció), tudatosan keresnie kell, mit nyilatkoztatott ki a Másik magáról. A második lépés tehát az Isten Igéjével való rendszeres táplálkozás. Életpéldájában, tanításában, felhívásaiban mintegy tükörben fedezi fel a hívő, milyen értékek rejlenek az emberben. Elég például csak átélmélned a Hegyi beszédet. Azonnal kirajzolódik a legszebb emberi ideál, egyszersmind annak a megélése is, hogy még milyen messze van ettől a fennkölt s mégis annyira emberi céltől. Aki kicsit is komolyan veszi ezt az isteni tanítást, az szinte kényszerítve érzi magát, hogy megnyíljon a szegény, a szomorkodó, a neki talán ártani akaró embertestvéreinek. Mivel természetes vonzódásunk inkább a gazdag, a vidám és velünk szemben előzékeny személyek felé terel, hamarosan belátjuk, hogy — ha a boldogságok meredek útján akarunk járni — valóban nevelni, alakítani kell önmagunkat.

Végül maga Krisztus tanított arra, hogy a legbiztosabban a közösségekben találkozhatunk vele: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16). „Ahol ugyanis ketten, vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,20), és amit egynek a legkisebbek közül tettünk vagy nem tettünk, azt neki tettük, illetve nem tettük (vö. Mt 25). Az isteni Te-vel való kapcsolat csak akkor hiteles, ha találkoztam a felebaráttal, akihez való viszonyom joggal lehet lelki fejlődésem mércéje.

Ilyen módon visszakanyarodtunk az önnevelés közösségi dimenziójához. Lelki fejlődésünk gyakorlati fokmérője a közösségbe való bekapcsolódás. Mennyire vállaljuk szabadon és tudatosan a krisztusi találkozásnak ezt a keretét, s mennyire törjük magunkat azért, hogy egyre önfeláldozóbban szolgálhassuk az Urat testvéreinkben. Az emberré vált Másik tagjai nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy eljuthassunk igazi énközhöz.

Légy azzá, ami vagy!

A nevelés másik alapelvét foglalja össze tömören ez a Pindarosztól eredő mondan, amelynek visszhangját megtalálhatjuk a középkori misztikusoknál, többek között Eckhart mesternél.

Miért török derékba nem egy szépen induló papi vagy családi élet? Csaknem mindig amiatt, mert a pap vagy házastárs „elhagyja magát”: megáll az úton, nem alakít, nem farag, nem csiszol már magatartásán. Azt is mondhatjuk: a házasságkötéskor — papszenteléskor, vagy legalábbis röviddel azután súlyos tévedés áldozata lett. Úgy kezdett élni, mintha már elérte volna célját. A pap talán jogot formált arra, hogy szolgálják ki a hívek: a férj illetve a feleség elvárta, hogy a „másik” tegye meg az első lépést, s akkor ő is hajlandó lesz áldozatot hozni, kibékülni.

Ha megkérdeznénk egy ilyen papot vagy családos embert, vannak-e magasabb céljai, törekszik-e azok elérésére, bizonyára azt felelné, hogy igen. Élete mégis megcáfolja szavait. Egész magatartásából nem az tűnik ki, hogy ténylegesen törekszik erkölcsi megújulásra. Külsőleg lehet roppant tevékeny: házat épít, templomot tataroztat, éjet nappá téve sűrű-forog, autója megállás nélkül robot. Legtöbbször azonban éppen ez a szakadatlan tevékenység teszi képtelenné arra, hogy időt találjon önévelésére, Istenhez való viszonyára. Mintha nem lenne ereje felfedezni azokat a kincseket és lehetőségeket, amelyek kihasználhatatlanul, parlagon hevernek lelke mélyén. Figyelme **elterelődött** a lényegtől, a pillanatnyi tennivalók megígézték, s elvész a külsőségekben.

A nevelés akkor sikeres, amikor felszínre hozza, gyümölcsözteti a gyermekben rejlő képességeket: nem teremt benne illúziókat, de kiaknázatlanul sem hagyja a lehetőségeket. Ez az értelme a pindaroszi mondásnak. S ez a feladata az önévelésnek is. Gyenge nevelő az, aki nem bontakoztatja ki a serdülő lelkében szunnyadó tehetségeket, még szánalmasabb az, aki észre sem veszi, micsoda kincsek lappanganak a rábízottakban, de a legsiralmasabb az a keresztyény, aki nem törekszik igazán arra, ami: istenfiúi méltóságának kiteljesítésére.

A felnőtt korokban megtért szentek felfedezték ezt az igazgyöngyöt (vö. Mt 13,45). Ezért változtatta meg gyökeresen életét például Szent Agoston, Loyolai Szent Ignác és Páli Szent Vince. Rájöttek, hogy Jézus milyen kincseket adott az emberiségnek, s ennek szentelték életüket. Tudták, hogy ez egy életfeladat. Isten titokzatos, rejtett bölcsességét világította meg bennük a Lélek (vö. 1Kor 2,6-3,23), s ezért megújultak, magukra öltötték az új ember lelki könnyűségét, „aki az Istenhez hasonlóvá alkotott, megigazult és valóban szent teremtmény” (Ef 4,23).

A kicsit is józan és őszinte keresztyény tudja, milyen messze áll ettől a tökéletességtől. Még nem az, amivé lennie kell. Tudja azt is, hogy nem alszik a gonosz lélek, szüntelenül ármánykodik, próbálja letéríteni a jó útról. Egyik hazugsága és csalárd csábítása pontosan abban áll, hogy el akarja hitetni velünk: nincs már szükségünk komoly küzdelemre, nem kell már nevelnünk magunkat, minden simán folyik. Elfelejteti velünk Péter megrázó példáját. Az apostolok fejét egy nap hihetetlen kegyelemmel töltötte el az Atya: kinyilatkoztatta neki, hogy ki is a názáreti Jézus. Rövid idő múlva azonban Péter sántánként kísérti az élő Isten Fiát (Mt 16,16-23)! Fejébe szállt a dicsőség? Vagy csak temperamentuma sodrásának engedett?

Ha valóban azzá akarok lenni, ami vagyok Isten tervében, akkor állandóan tartsam szem előtt: nem vagyok „készen”, nem szilárdultam meg annyira a kegyelemben, hogy el ne bukhatnék. Ezért mondták a régiek, hogy félelemmel és remegéssel kell dolgozni üdvösségünkön. Nem pihenhetek meg, mintha már célba értem volna.

Emberi méltóságunk biztosítéka, legnemesebb kincse szabadságunk. Isten saját szikráját ültette belénk, amikor értelemmel és szabad akaratral áldott

meg. Szent Pál joggal figyelmeztet arra, hogy a keresztyén hivatása a szabadságra szól (vö. Gal 5,1-13). Mi azonban legtöbbször csak ámitjuk magunkat, összekeverjük a szabadságot a szabadossággal (1Kor 6,12kk). Külsőleg ugyan minden áron biztosítani akarjuk függetlenségünket, lelkünk mélyén azonban gúzsba vagyunk kötve. Űzésünk, szenvedélyeink, rossz szokásaink, bűneink és bűnös hajlamaink béklyóban tartanak. A belső szabadságot kell megteremteni, amit csak állandó önneveléssel tudunk megvalósítani és továbbfejleszteni.

A gyakorlat teszi a mestert

Bármennyire is tehetséges valaki, ha rendszeresen és kítartóan nem gyakorol, nem lesz belőle művész. Ha abbahagyja, azonnal megérzi ő is és a hallgatósága is. Egy tapasztalt mester hasznos tanácsokat adhat neki egy-két fogás elsajátítására, a hibák kiküszöbölésére.

A nevelés a művészetek művészete: az egész embert akarja emberibbé formálni. A szoros értelemben vett, külső tényezőktől függő nevelés az idők folyamán háttérbe szorul, de az önnevelés csak a halál órájával ér véget. Aki előbb felhagy vele, kemény árat fizethet hanyagságáért. Lappangó, rossz ösztönei kerítik hatalmukba.

Amikor a gyakorlati kivitelezés lehetőségeit latolgatjuk, könnyen elbizonytalanodhatunk. Egyrészt minden ember külön világ; nincs két egyforma lelki alkat, két azonos fejlődési ritmus. Másrészt az utóbbi évtizedekben csak úgy burjánzottak a különböző nevelési elméletek. Csaknem mindegyik módszerben rejlik valami igazság, de szinte egyik sem általános érvényű. Ezért nem alkalmazható önmagában erkölcsi értékek elsajátítására és megszilárdítására.

Thorndike, amerikai pszichológus kidolgozta a konnexionizmus elméletét. Szerinte minden tanulás alapja az ingerek (szituációk) és a válaszok közötti kapcsolat. A pusztá gyakorlás (illetve nem gyakorlás) eredményes lehetne magatartások kiépítésére. Elgondolásában így azonosította a kivitelezést a tanulás minden formájával. Kizárólagossá és általánossá akart tenni egy szűk területre érvényes módszert. J. Lindworsky neves prágai pszichológus azonban joggal hangsúlyozta, hogy akaratunkat ne képzeljük kifinomult izmoknak, amit pusztá gyakorlás erősíthet.

A próba-szerencse elmélet szintén nem a műveletek tulajdonképpeni megtanulásában, hanem a begyakorlásában játszik szerepet. Helyesen emeli ki a spontaneitás jelentőségét a tanulásban, valamint a jutalom és büntetés fontosságát a célba vezető illetve téves cselekedetek esetében. Teljesen hibás lenne azonban, ha valaki a próba-szerencse módszert akarná kiterjeszteni az erkölcsi nevelésre, az értékrendszer elsajátítására és kifejlesztésére. Nem venné figyelembe az objektív célok döntő szerepét. Lemondana a rendszereségről és következetességről is, amelyek pedig a komoly nevelés sarkkövei.

Az ún. belátásos tanulás (einsichtiges Lernen) nem feledkezik meg az értelem döntő szerepéről. Elismeri, hogy a helyzet lényeges elemei között fel-

fedezett összefüggés helyes cselekvést válthat ki. Megfeledezhet azonban az indítékok (motivumok) fontosságáról. A mindennapi tapasztalat igazolja: nem elég csak belátni, akarni is kell, végre kell hajtani elhatározásunkat. Nem mozdulunk, ha nincs indíték, motivum (érték), ami cselekvésre készítet. A szeretet sokkal hatékonyabb eszköz a szív megmozgatására, a készség kialakítására mint a legragyogóbb logikai levezetés.

Sokszor „nem sikerül helyesen viselkedni”, mert még nem gyakoroltuk eléggé a teendőket. Főként a beállítódások (attitűdök) és készségek (habitusok) nem szilárdulnak meg gyakorlás nélkül. Az elméleti megfontolások hasznosak lehetnek az önnevelésben. Világosságot teremthetnek, támaszt nyújthatnak, ha holtpontra jutottunk, s a magunk fejből nem találunk már kiutat. Amikor átgondoljuk, miképpen is járunk el, ha el akarjuk mélyíteni kapcsolatunkat Istennel és az emberekkel, akkor találóbban nevelhetjük a ránkbízottakat is. Kibúvót keresnénk azonban, ha addig nem kezdenénk meg önnevelésünket, míg teljesen világos elméleti képet nem alkottunk a teendőkről és az összefüggésekről. Igen sok kérdés éppen gyakorlat közben tisztázódik. Egy ponton elért siker lendületet adhat további kezdeményezésekre.

Hogy erkölcsi, lelki téren milyen fontos szerepe van a gyakorlatnak, jól szemlélteti Foucauld atya esete. Már ki akart békülni Istennel és lelkiismeretével, csak nem merete megtenni az utolsó lépést. Felkereste ugyan a barátaitól ajánlott papot, de csak azért — mondta —, hogy kételyeire még világosabb feleletet kaphasson. Nem vette észre, hogy tulajdonképpen menekült attól, hogy átadja önmagát Istennek: a teljesen világos válaszok ürügyül szolgáltak, hogy elodázhassa a végső lépést. A lelkiatyja megérezte ezt. Nem bocsátkozott vitába Foucauld-al, hanem határozottan felszólította: térdeljen le, s gőnyjon meg. Foucauld ugyan ellenkezni próbált, de a pap nem tágított, megismételte felszólítását. S amikor Foucauld letérdelt, megtört a bűvös kör: megnyílt a szíve, s Isten kegyelme árasztotta el. — Hasonlót élhetünk át akkor is, amikor ellenfeleket próbálunk kibékíteni. Valószínű, külön-külön is beszélünk mindkét féllal. Az „attörés” azonban szinte biztosan akkor következik be, ha sikerül rávenni a két ellenlábast, hogy kezet adjon egymásnak. A kezek melege töri meg a jeget? A szemekben felcsillanó kölcsönös beismerés? Néhéz megmondani. De az első gesztus után nemegyszer egymás nyakába borul a két ellenfél, s könnyek közt kezd új életet.

Befejezésül a keresztény önnevelés két klasszikus gyakorlatára szeretnénk emlékeztetni. 20—25 éve mintha feledésbe mentek volna; ma kezdenek ismét divatosá válni, újra felfedezzük jelentőségüket.

Az elsőt hagyományosan lelkiismeret-vizsgálatnak nevezték. Manapság egyeseknek már a vizsgálat szó is ellenszenves. Ezért újabb írók „kiértékelésnek” vagy „a szerető figyelmesség imájának” nevezik (vö. Korrespondenz zur Spiritualität der Exerzitien, April/Juni 1978). Az új szóhasználat nem újdonságkeresés; a lényeg megőrzésében ki akarja emelni a hangsúly-eltolódást. Mert a lelkiismeret-vizsgálat nem „lelki könyvelés”, még kevésbé „nyomozás”.

Isten szerető jelenlétében szeretetteljes figyelemmel akarjuk kiértékelni a napot, hogy életünket mindinkább vele élhessük.

Már a klasszikus irodalomban a hála szerepelt a lelkiismeret-vizsgálat első lépéseként. Gyakran csak felületesen végeztük el ezt a pontot: háttérbe szorult s szinte minden időnket, erőnket önmagunk vizsgálatára, a haladás illetve a hanyatlás felmérésére fordítottuk. Ezzel azonban gyöngült annak a meleg szerető légkörnek az ereje, ami tulajdonképpen minden lelki és pszichológiai változás alapfeltétele. Mert a hála akkor születik meg szívünkben, ha a másik jóságát, szeretetét megtapasztaljuk. Ezért sürgetik ma annyira a lelkiiségi írók, hogy ne sajnáljunk időt szentelni a hálának, vagyis Isten irántunk való konkrét szeretetének megtapasztalására. Ha az egész lelkiismeret-vizsgálatra szánt idő csak evvel telne el, az sem lenne baj. A másik irántunk való jóságát látva önkéntelenül mi is jók akarunk lenni vele szemben. Ez indít arra, hogy teljes lélekkel azt tegyük, amit Ő szeret! Így kikerülhetjük azt a veszélyt is, hogy a lelkiismeret-vizsgálat beteges önmarcangolás vagy kicsinyes önteltség csapdájává váljék. A Másik áll a központban, aki annyira szeret engem.

A következő lépésnél hálátelt szívvel kérem az Úr kegyelmét, hogy az Ő szemével láthassam az elmúlt napot, az ő fénye teremtsen igaz képet életemről. Így felkészülve szemlélem szerető figyelmességgel napom lefolyását (anélkül, hogy azonnal ítélkeznék): mi is történt velem, körülöttem, miattam... az egyes órákban... különféle teendőim közepette... az emberekhez való viszonyomban... (Nyugodtan engedem, hogy tudatosuljanak az elmúlt nap élményei, érzései; talán csak most élem át igazán milyen öröm, félelem, nyugtalanság vagy megosztottság vezette tetteimet. Nem az a fontos, hogy teljes mérleget állítsak föl, hanem hogy kicsengjenek lelkemben a nap jelentősebb eseményei.)

Mindezt azután az Úrhoz viszem: megköszönöm ismét minden jóságát és bocsánatot kérek a „cserepekért” valamint sebekért, amelyeket magamnak illetve másoknak okoztam. — Belé helyezett bizalommal vetek egy pillantást a következő napra.

A kiértékelés jelentős mozzanatát alkotja az ún. részleges lelkiismeret-vizsgálat. Különösképpen segít abban, hogy figyelmes szeretetünk konkrét formákat öltsön, ne maradjon pusztá vágyakozás.

Vegyük az ismert példát. Valaki igen türelmetlen, „akaratlanul” is fölfortyan a legkisebb ellenállásra, lehurrogja a másikat, nem képes kivárni, ha kissé lassabban vagy ügyetlenebbül intézik dolgait stb. Mit ajánlottunk régebben az ilyennek? Vizsgálja meg, hogy valóban le akar-e szokni erről a hibájáról. Ha eltökélte magában, akkor figyelje meg, főleg milyen körülmények között veszíti el türelmét. Amikor egy bizonyos személlyel találkozik? Vagy amikor a gyermekek lármáznak? Reggel gondolja végig a napot, időzzön eme pontoknál, s határozza el, ma különösen ügyelni fog arra, hogy ezekben a pillanatokban is megőrizze nyugalmát. S főleg döntse el, milyen kisebb büntetést szab ki magára, ha mégis hibázik. Délben és este — az általános lelkiismeret-vizs-

gálat keretében — külön szenteljen pár percet arra, hogy visszatekintsen: hányszor sikerült megőriznie türelmét, hányszor nem. (Jegyezze le a számot, hogy a hét folyamán láthassa haladását illetve visszaesését.) Indítson fel bánatot türelmetlenségei miatt, végezze el a kijelölt büntetést, s tőkélje el, hogy a nap hátralevő részében méginkább türelmes lesz.

Szalézi Szent Ferencről mondják, hogy ennek a módszernek a segítségével lett a szelídség szentje, haragos alaptermészete ellenére. Az önevelés egyik alapelve, hogy egyik hibát a másik után igyekezzünk kijavítani. Közben-közben valamelyik erény elsajátítására is alkalmazhatjuk ezt a módszert. A pozitív viselkedések gyengítik a rossz hajlamok erejét.

A modern tanulási elméletekben és a viselkedés-terápia módszereiben sok elemet fedezhetünk fel, amelyek hasonlítanak a lelkiismeret-vizsgálathoz. A pszichológusok ajánlják, hogy ha ki akarunk küszöbölni egy zavaró magatartást (tic-et, fóbiát stb.), térképezzük fel: mikor, milyen körülmények között és milyen fokban jelentkezik; majd dolgozzunk ki pontos lépéseket a deszenzibilizációra illetve a jelenségek kerülésére, gyengítésére. Fontos szerepet játszik a sikeres lépések azonnali megerősítése a „jutalom” által, illetve a hibák büntetése. Azt is megállapították a kutatók, hogy mindennek akkor lesz igazi és maradandó hatása, ha megértő, pozitíve elfogadó környezetben történik. Vagyis ha a kliens érzi és tapasztalja, hogy megbízhat a pszichológusban, aki tényleg becsüli és értékeli őt. Ez utóbbit emelik ki ma azok a lelki vezetők is, akik hangsúlyozzák a részleges lelkiismeret-vizsgálat jelentőségét az önevelésben.

Az önevelés másik klasszikus módszere a „correctio fraterna”, a „testvéri intés”. Volt olyan szerzet, amelyik ezt az egész közösség jelenlétében gyakorolta, a „kapitulumon”: A barátok sorban kitérdeltek, s alázatos lélekkel hallgatták, hogy milyen hibákat, gyengeségeket vettek észre náluk a többiek. Másutt az előljáróra hárult ez a feladat, de neki is volt „admonitora” (figyelmeztetője), akit, mint a közösség szóvivőjét, meg kellett hallgatnia: mit lát ő (illetve közölt vele valamelyik rendtag) kétesnek, hibásnak, megfontolandónak az előljáró magatartásában, eljárásaiban. Nem egyszer pedig csak „baráti” alapon kértek fel nagy szentek és kiváló emberek egy-egy testvért, ismerőst, figyelmeztesse hibáikra, amiket észrevett vagy hallott. Gyakori kifejezése volt az első helyen említett elvnek: az ember a másikon keresztül jut el saját énjéhez. Hátunk közepét, a tarkónkat nem látjuk: csak másnak vagy tükörnek a segítségével vehetjük észre a ráragadt piszkot, a seb nagyságát, a ki-növést.

A lelkievzető egyik feladata éppen az, hogy szeretettel, de határozottan rámutasson a vezetett vakfoltjaira. Manapság ennek a testvéri intésnek a fontosságát is felfedezzük. Legegyszerűbb formáját a családi mozgalmak alkalmazzák. Tagjaik elkötelezik magukat: hetente legalább egy fél órát szentelnek arra, hogy — mintegy Isten jelenlétében — az egyik házastárs elmondja a másíknak, milyen jót, kellemeset vagy fájót tapasztalt a másik részéről az elmúlt

héten. Egy fokkal tágabb kört alkothatnak erre a célra az úgynevezett kisközösségek tagjai. Nem egy ilyen csoport erre is szakít időt, és teremt hozzá imádságos környezetet. Mert csak akkor lesz pozitív eredménye a testvéri intésnek, ha érezzük, hogy a másik szeretetből mutat rá gyengeségünkre, ha bízunk benne, hogy valóban jót akar nekünk. Ennek egyik fokmérője saját magatartásom lehet: miért és milyen módon próbálok én őszintén nyilatkozni a másiktól, s szeretet vezet-e ebben vagy sértettségem? Újabban a testvéri nyíltság és intés egyik sajátos formáját dolgozták ki egyes plébániákon. A szentmise végén kérdőívet osztanak ki, amelyiken a résztvevők közlik, hogy mit tartottak a prédikációról (tartalmilag, formailag mi tetszett nekik, mi nem, mit lehetne jobban kidolgozni, mit kellene elhagyni stb.). Természetesen ennek csak akkor van értelme, ha a prédikáló papok és diakónusok nem kritikának hanem a testvéri szeretet és felelősségérzet jegyeinek tekintik ezeket a megnyilvánulásokat, s ennek megfelelően fel is használják a megjegyzéseket.

A lélektani ismeretek ezen a ponton is hasznosak lehetnek. A pszichológusok ugyanis két típust fedeztek fel az emberek között. Vannak, akik beállított-ságuknál fogva inkább „intrapunitívek”, mások pedig „extrapunitívek”. Az elsők hajlamosabbak arra, hogy a nehézségek, sikertelenségek okát magukban keressék. A második csoport pedig eleve a „többiekben”, a másokban véli fel-fedezni a bajok, szerencsétlenségek okozóját. Az extrapunitív tehát úgy foglal el védekező álláspontot, hogy kezdettől fogva és öntudatlanul is ellentámadásba megy át a másikkal szemben. Az intrapunitív figyel a másokra, talán rágódik is megjegyzésein, magatartásán, de fél, s nem mer változni, nehogy valakinek is kellemetlenséget okozzon. Mindkettőnél segíthet tehát az önismeret ahhoz, hogy helyes lelkiállással fogadja a testvéri intéseket, képes legyen kiegyensúlyozottan haladni előre.

Mert, ahogy Szent Pál többször int: a cél még előttünk áll. Küzdenünk kell a hit és szeretet páncéljában, az üdvösség reményének sisakjában (2Tesz 5,8). Meg kell vívniunk a hit jó harcát (1Tim 6,12), hogy elnyerhessük az igazság győzelmi koszorúját (2Tim 4,7).

Luc Aereus

KATEKÉZIS ÉS MEGTÉRÉS

Amikor megtérésről és katekézisiről hallunk, elsőnek egy pedagógiai módszer gondolata merülhet fel bennünk. Tanulmányunk végén erre is kitérünk. De a témát mint ténykérdést is vizsgálhatjuk, s kérdezhetjük: Találkozunk megtérésekkel ma, a XX. század végén a gyermekkatekézis révén? Erről az oldalról tanúság formájában közelítem meg a problémát. Mondanivalóm természetesen részlegesen marad. Azokról az esetekről szeretnék tanúskodni, amelyeket